

Folkekirke, mission og pluralistisk samfund

Jeppé Bach Nikolajsen

Jeppé Bach Nikolajsen, f. 1978, cand.theol. fra Aarhus Universitet og ph.d. fra MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn; studie- og forskningsophold ved Fuller Theological Seminary i 2006 og 2012, Kirkernes Verdensråd i 2009, ved Luther Seminary i 2009 og 2010, ved Boston University i 2011 og ved FAU Universität i Erlangen-Nürnberg i 2018; lektor og forsknings- og studieleder ved Menighedsfakultetet i Aarhus og professor II ved MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn; har udgivet en lang rekke artikler og flere bøger om kirke, etik og mission i et pluralistisk samfund. jb@teologi.dk

Abstract

This article deals with the missional self-understanding of the so-called Danish folk church (the Evangelical Lutheran Church in Denmark). It argues that especially two important factors have hindered such a self-understanding: first, the church adheres to the Lutheran tradition, which for centuries had a weak emphasis on mission; and second, that the Danish folk church in centuries was a state church, which encompassed all citizens of the nation, and mission was therefore not a pressing issue for the church. Then, the article argues by referring to several theological statements and initiatives in the church that a new missional self-understanding seems to evolve these years. The article argues that the church seems to be adjusting to a new pluralistic societal situation, and the new missional self-understanding can be understood in light of this.

Søkeord/Keywords: missional kirke – mission – ekklesiologi – luthersk teologi – pluralisme/ Missional church – mission – ecclesiology – Lutheran theology – pluralism.

Introduktion

I adskillige århundreder har Danmark været et forholdsvist homogent religiøst samfund, hvor stort set alle var kristne.¹ Fra reformationens indførelse og frem til Grundlovens vedtagelse tilhørte alle med meget få undtagelser tilmed den samme kirkelige konfession. I forbindelse med reformationens indførelse blev en kirkeordinans vedtaget, som foreskrev en tæt sammenhæng mellem den lutherske kirke og kongen, hvor kirken skulle forkynde evangeliet og forvalte sakramenterne, mens kongen skulle sikre de ydre forhold for kirkens virke ved eksempelvis at opretholde fred og ro i landet. Ifølge Kirkeordinansen var både den kirkelige og den kongelige øvrighed at forstå som kristelige ordninger.² Dette kom også til udtryk i den senere Kongelov, hvor kongeriget blev betragtet som et konfessionelt rige, og hvor der ikke blev opereret med kirken som en selvstændig social størrelse, da kirke, folk og øvrighed blev opfattet som fuldt ud sammenfaldende størrelser. Kongeloven anførte da også, at kongen skulle dyrke og tjene den ene sande Gud på den måde, som det er åbenbart i de hellige og sande bibelske skrifter, og som det rent og uforfalsket er fremstillet i Den Augsburgske Bekendelse.³ Det betød blandt andet, at kongen skulle beskytte sit land mod gudsbespottelse, kættere og sværmere, og at der var dåbs- og nadvertvang i landet.⁴ Selvom der blev indført religionsfrihed med Grundlovens vedtagelse, udgjorde de fra folkekirken såkaldt afvigende trossamfund ifølge oplysninger til Den Grundlovgivende Rigsforsamling blot fire promille af den samlede befolkning på daværende tidspunkt.⁵ I adskillige årtier efter religionsfrihedens indførelse var stort set hele den danske befolkning fortsat en del af folkekirken.

De seneste halvtreds år har det imidlertid knirket og knaget i det danske samfund. En afgørende årsag til dette er den indvandring, som har fundet sted siden nitten-hundredeogtresserne. I begyndelsen skyldtes indvandringen primært behov for arbejdskraft, men de seneste år har indvandringen i høj grad været forårsaget af flugt fra krige og naturkatastrofer. Den danske historiker Ove Korsgaard skriver:

Indvandring er selvfølgelig ikke noget nyt [...]. Men til forskel fra tidligere tider har mange tilflyttere i dag en helt anden kulturbaggrund og en anden tro. De kommer hverken fra den nordiske eller den europæiske kulturkreds, men fra Mellemøsten, Asien og Afrika. Og deres baggrund adskiller sig ofte markant fra den form for danskhed og folkekirkelig praksis, der er blevet udviklet på dansk jord i løbet af de seneste 200 år.⁶

Selvom det danske samfund fortsat er ganske homogent, har det ændret sig de seneste halvtreds år, blandt andet på grund af indvandring. Empiriske værdiundersøgelser kan således også spore en stigende etisk, kulturel og religiøs pluralitet i landet.⁷ Det betyder blandt andet, at folkekirken må forholde sig til, at mennesker med en anden livssynsobservans – eksempelvis muslimer – nu spiller en markant og ofte meget synlig rolle i samfundet. De seneste år har vi også set, hvordan ateister meget direkte har udfordret folkekirken på sin selvfølgelig centrale position i samfundet.⁸

Kirkelig praksis og teologiske emfaser er ikke uafhængige af samfundsforandringer. I denne artikel vil jeg argumentere for, at mission som en følge af en ny samfundssituation synes at blive mere meningsfuld for mange medlemmer af den danske folkekirke. Artiklen vil pege på nogle grunde til, hvorfor det tidligere har været svært at tematisere mission i en dansk kirkelig og teologisk kontekst. Desuden vil den påvise, hvordan mission nu synes at spille en mere fremtrædende rolle i en dansk kirkelig og teologisk kontekst. Afslutningsvist vil artiklen vise, at denne udvikling samsvarer med udviklingen i en række andre lutherske kirker.⁹

Svære kår for missionel selvforståelse

Der kan være mange grunde til en manglende forståelse for nødvendigheden af at

tematisere mission kirkeligt såvel som teologisk. En oplagt grund er, at mission i mange tilfælde har været forbundet med intet mindre end brutal kolonialisme op gennem historien.¹⁰ I det følgende vil jeg dog fremhæve to andre grunde til, at betoningen af mission har haft trange kår; to grunde som er relateret specifikt til en dansk folkekirkelig kontekst.

Den første grund er slet og ret, at den danske folkekirke er en evangelisk-luthersk kirke. Det er nemlig almindeligt anerkendt, at Martin Luther ikke betonedede mission i nævneværdig grad. Grundlæggeren af den protestantiske missionsvidenskab Gustav Warneck anførte da også, at Luther ikke var synderlig interesseret i mission. I forlængelse af det har andre anført, at Luther ikke havde syn for ydre mission.¹¹ Endvidere repræsenterede den lutherske ortodoksi et bevidst opgør med mission. Man mente, at mission hørte den tidlige apostoliske periode til, og at frelse var et anliggende for Gud alene, og at den kristne kirke i bund og grund ikke kunne bidrage til at udbrede den kristne tro.¹² Mange vil derfor mene, at det først var med den lutherske pietisme, at mission blev et væsentligt anliggende for den lutherske tradition. Det betyder, at der (blot) har eksisteret en dansk kirkelig og teologisk tradition med interesse i mission i to århundreder. Denne strømning har etableret sig som valgmenigheder og andre i mere traditionelle sognemenigheder indenfor folkekirken, men den har også fundet vej ud af folkekirken og ind i frimenigheder og frikirker. Mission har altså spillet meget forskellige roller inden for luthersk kirkeliv og teologi. I de seneste årtier er der sket en revitalisering af en grundlæggende forståelse af kirkens missionale natur i brede økumeniske sammenhænge, hvilket også har gjort sig gældende inden for den lutherske tradition. Derfor kan der også henvises til en række lutherske teologer, som arbejder med missionsteologi med et luthersk udgangspunkt.¹³

Den anden grund til, at mission har haft trange kår i den danske folkekirke, er, at den i mere end tre århundreder var en statskirke. Som tidligere nævnt skulle alle i landet med få undtagelser tilhøre den lutherske statskirke fra reformationens indførelse i Danmark og frem til Grundlovens vedtagelse. Det betød, at kirken ikke var konfronteret med større grupperinger med anden religiøs observans, og derfor var mission simpelthen ikke et presserende anliggende for kirken. Mange missionsteologer har påpeget noget lignende. Eksempelvis har den amerikanske missionsteolog Wilbert R. Shenk sagt: «Christendom is Christianity without mission».¹⁴ Den danske missionsteolog Mogens S. Mogensen har således også påpeget, at det fortsat er en fremmed tanke for mange, at der skal drives mission i et gammelt kristent land som Danmark.¹⁵ Men det er ikke blot missionsteologer, som påpeger dette. For eksempel har den tyske teolog Jürgen Moltmann anført, at mange europæiske kirker har manglet en missional selvforståelse, fordi de i århundreder befandt sig i en kristen enhedskultur.¹⁶ Man kan altså med god grund mene, at der har eksisteret nogle teologiske og kontekstuelle faktorer, som har hæmmet en missional kirkelig selvforståelse.

I det følgende vil jeg påvise, hvordan den samfundsmæssige situation nu er en anden, og hvordan den danske folkekirke følgelig synes at udvikle en missional selvforståelse.¹⁷

Spirende missional selvforståelse

Som nævnt har det danske samfund ændret sig de seneste halvtreds år. Det gør samfundet for så vidt altid, men ændringer i den religiøse demografi i det danske samfund har i særlig grad påkaldt sig opmærksomhed. I dag er situationen den, at cirka halvdelen af befolkningen i Københavns Stift og cirka tre fjerdedele af befolkningen på landsplan er medlem af folkekirken. Desuden deltager blot fem til ti procent af befolkningen regelmæssigt eller af og til i folkekirkens gudstjenester og andre aktiviteter.¹⁸ Endvidere er den gennemsnitlige kirkegangsprocent på en almindelig søndag blot cirka to.¹⁹ Den danske sociolog Peter Gundelach, den danske teolog Hans

Raun Iversen og den norsk-danske religionsvidenskaber Margit Warburg anfører, at for «danskere, som de er flest, er der således ingen som helst grund til at gå i kirke, medmindre da man har en eller anden personlig fornøjelse ud af det. At gå i kirke uden ærinde forekommer lige så sært som at tage på sygehuset uden ærinde».²⁰ Den afdøde danske biskop Jan Lindhardt har beskrevet danskerne som skrabelodskristne, hvis religiøsitet bliver synlig, hvis man skraber et tyndt lag af verdslighed væk. Den amerikanske sociolog Phil Zuckerman, som har forsket i danskeres forhold til religion, præsenterer imidlertid et andet resultat i bogen *Samfund uden Gud: «Jeg brugte et år på at skrabe og skrabe. Jeg skrabe, og jeg skrabe, og jeg skrabe. Det, jeg nåede frem til, var, at religion ikke så meget er et privat og personligt emne, men faktisk er det ikke et emne.»*²¹ Han konstaterer ligefrem, at der er «en grundlæggende mangel på interesse eller simpelthen mangel på overvejelser af religionen som emne».²² Gundelach, Iversen og Warburg anfører da også, at danskerne kun i ringe grad praktiserer kristendommen, men ikke desto mindre fastholder de fleste en vis religiøs praksis, hvilket især er knyttet til kirkelige handlinger ved særlige begivenheder i livet, samtidig med at de fleste danskere oplever en identifikation med kristendommen og et tilhørsforhold til folkekirken.²³

I tillæg til at folkekirkens medlemstal er faldet ganske markant de seneste halvtreds år, findes der i dag langt flere trossamfund end tidligere. Hvor der for omkring halvtreds år siden eksisterede under tyve godkendte trossamfund, er der i dag flere end hundredeogtres sådanne.²⁴ En ny lovgivning har tilmed gjort det nemmere og mere fordelagtigt at lade sig godkende som trossamfund, hvorfor man må forvente, at antallet af godkendte trossamfund vil stige de kommende år.²⁵ Den øgede pluralitet kan ikke blot spores i samfundet, men også i kirken, hvorfor der eksempelvis eksisterer flere menigheds- og gudstjenesteformer i dag end tidligere.

Den forholdsvis nye pluralistiske samfundssituation gør mission mere meningsfuld for mange medlemmer af den danske folkekirke. Der kan således gives adskillige eksempler på, at en revitalisering af folkekirkens missionale selvforståelse har fundet sted de seneste tyve år.²⁶ Lad mig her blot nævne fem eksempler på dette. For det første udkom en kirkeministeriel betænkning i 2006, hvor følgende fremføres:

*Folkekirkens mission som kristen kirke er at forkynde Kristus som hele verdens frelser: Dette udgangspunkt er lovgivningsmæssigt bestemt i Grundloven, der bestemmer folkekirken som den evangelisk-lutherske kirke. Forkyndelsen bygger på den grundforudsætning, at mennesker ikke ved egen indsats kan gøre sig fortjent til noget over for Gud, men kun kan modtage alt fra Gud i troen på Jesus Kristus. Kirkens overordnede opgave danner udgangspunkt for de konkrete former; kirkelivet får i sogn, provsti og stift. Alle konkrete målsætninger må dybest set tjene denne opgave.*²⁷

Som det fremgår, tilkendegives det her, at folkekirken har en grundlæggende missionsopgave, som primært består i at forkynde evangeliet, og at dette må danne udgangspunkt for alle andre opgaver. For det andet blev den danske kirkeminister af Kirkeudvalget på Christiansborg bedt om at besvare på en række spørgsmål angående forholdet mellem folkekirken og mission i juni 2017.²⁸ På den baggrund anmodede kirkeministeren om en udtalelse om dette fra Københavns biskop, som kunne oplyse følgende:

[Det er] samtlige biskoppers overbevisning, at 'missionsarbejde indgår som en del af alle sognepræsters arbejdsopgaver', samt at arbejdet med mission for den enkelte sognepræst primært består i 'at være sognepræst i sit pastorat, forkynde evangeliet, være synlig, nærværende og tilgængelig også for det menneske, der ikke er medlem af folkekirken'.

Det følger heraf, at enhver sognepræst i folkekirken har en missionsopgave overfor såvel døbte som udøbte, migranter som ikke-migranter. Som lutherske er folkekirkens præster endvidere givet den gave at vide, at ethvert menneske

står direkte over for Gud uden menneskers mellemkomst. Dette syn på forholdet mellem mennesker og Gud skal naturligvis afspejles i enhver missionsituation – det være sig overfor døbte, udøbte, migranter eller ikke-migranter.²⁹

For det tredje indleder forhenværende biskop Karsten Nissen sin artikel *Folkekirken – sendt til det danske folk* med at redegøre for, hvordan han i sin levetid har oplevet en nedbrydelse af det, som han kalder den konstantinske syntese.³⁰ Ifølge Nissen stiller denne udvikling kirken over for en række nødvendige reformer og kalder på en missional bevidstgørelse. Nissen anfører dog: «Den officielle folkekirke er imidlertid på vej til at erkende behovet for en missional bevidstgørelse.»³¹ Han slutter således artiklen af med at konkludere, at kirken «er til for at formidle evangeliet til verden, og derfor er mission en samlet betegnelse for kirkens målsætning. Den målsætning kan virkeliggøres også af en mangfoldig og lokalt baseret folkekirke i Danmark.»³² For det fjerde anfører forhenværende teologiprofessor ved Aarhus Universitet Viggo Mortensen, at mission i gamle dage handlede om fortællinger fra de varme lande, mens mission i dag er blevet revitaliseret inden for flere folkekirkelige retninger. Han anfører følgende:

På grund af traditionstabet og konkurrencen på det *multireligiøse* marked føler man sig trængt [...]. Det er blevet klart for alle, at bliver evangeliet ikke rakt videre, bliver rygtet ikke fortsat spredt, så hører det op. Derfor: En kirke uden mission er en døende kirke. At forkynde og formidle kristendom til dem, der ikke tror eller tror på noget andet, og at vække troen hos dem, hvor den er gået i dvale, det er således et spørgsmål om kirkens overlevelse.³³

Og for det femte er det – i forlængelse af ovenstående – værd at bemærke følgende overvejelse af formanden for folkekirkens mellemkirkelige råd Mogens S. Mogensen:

Mens Danmark i snart tusinde år var et religiøst set homogent samfund – hvor alle med meget få undtagelser var kristne, og tilmed hørte til den samme konfession inden for kristendommen – så har globaliseringen i de seneste årtier ført til en religiøs pluralisering af det danske samfund. Indtil for få år siden var det den udbredte opfattelse, at mission var et fænomen, som missionselskaber tog sig af i Afrika og Asien, men nu rejser spørgsmålet sig med stor kraft, om folkekirken har en missionsforpligtelse over for muslimer, hinduer og buddhister [...]. *Meget tyder på, at det er tilstedeværelsen af store religiøse grupper af muslimer, hinduer og buddhister og konverteringer mellem disse religioner og kristendommen, som har bidraget afgørende til at sætte mission på dagsordenen og til en begyndende folkekirkelig besindelse på kirkens missionaltet.* Folkekirkens missionsmålsætning sigter imidlertid ikke først og fremmest på kirkens møde med indvandrede muslimer, hinduer og buddhister, men på kirkens møde med gammeldanskere, som af forskellige grunde er blevet fremmedgjorte over for kirke og kristendom.³⁴

Som det fremgår af ovenstående eksempler, synes der at være sket en revitalisering af folkekirkens missionale selvforståelse de senere år. Det er interessant, at Nissen, Mortensen og Mogensen ser en sammenhæng mellem dette og pluraliseringen af det danske samfund. I tillæg til henvisninger til ovennævnte teologiske udsagn, er det også muligt at henvise til en lang række tiltag, som afspejler en fornyet interesse i mission i den danske folkekirke.

For godt tyve år siden udkom bogen *Missional Church*, som vakte stor opsigt ved at fokusere på den kristne kirkes missionale selvforståelse.³⁵ De seneste godt tyve år har det også været muligt at iagttage en lang række initiativer i den danske folkekirke, som er inspireret af missional ekklesiologi. En række præster, provster og biskopper har bidraget til dette, hvilket har været understøttet af især Areopagos, Dansk Missionsråd, Kirkefondet og Folkekirkens Mission.³⁶ Mange initiativer kan nævnes, men her vil jeg blot fremhæve fem. For det første: Fra 1996 til 2002 blev der på Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet udbudt en række missiologiske kompakt-

kurser med deltagelse af en lang række præster og ansatte i kirkelige organisationer omhandlende adskillige aspekter af missional ekklesiologi med forelæsere fra hele verden, heriblandt amerikanske missionsteologer såsom Alan J. Roxburgh, Charles van Engen, Darrell L. Guder, Eddie Gibbs og Wilbert R. Shenk.³⁷ For det andet: I 2002 blev det i Folkekirkens Mission besluttet at prioritere arbejdet med missional ekklesiologi. Det såkaldte *Projekt missional kirke* havde «til formål i samarbejde med andre interesserede partnere i et netværk at fremme udviklingen af kirkens selvforståelse og praksis som en missional kirke, hvor evangeliet inspirerer og udruster de lokale menigheder til at dele deres kristne tro gennem nærvær, handling og ord, både lokalt og globalt».³⁸ For det tredje: Fra 2004 har der været afholdt folkekirkelige missionskonferencer hvert andet år, hvor folkekirkelige biskopper har været medindbydere. Missional ekklesiologi har været et gennemgående fokus på disse konferencer, og blandt hovedforedragsholderne har været den tyske missionsteolog Michael Herbst, den engelske missionsteolog og biskop Graham Cray, den amerikanske missionsteolog Darrell L. Guder og den ghanesisk-amerikanske missionsteolog Lamin Sanneh.³⁹ For det fjerde: I 2010 blev en større gruppe nøglepersoner samlet, som alle på forskellige vis var engageret i missional menighedsudvikling i en såkaldt *Missional arbejdsgruppe*. Formålet med etableringen af gruppen var at udforme et læringsnetværk med mulighed for sparring på projekter vedrørende missional menighedsudvikling, at fremme teologisk refleksion over erfaringer med dette og at videreformidle disse refleksioner til andre.⁴⁰ For det femte: I 2018 blev en række såkaldte rundbordssamtaler initieret af Folkekirkens Mission, hvor formålet er «at bringe en bredt sammensat gruppe af toneangivende personer i folkekirken sammen for at drøfte mission i Danmark i dag. Der ønskes et læringsforum, hvor forskellige perspektiver på fælles anliggender kan blive drøftet i et bredt forum. Herved opnås en dybere forståelse af, hvad der skiller de forskellige teologiske standpunkter, og måske opstår der endda en ny fælles forståelse på nogle punkter.»⁴¹ Andre projekter, som i mere eller mindre grad er påvirket af missional ekklesiologi, kunne nævnes; eksempelvis projektet *Kirke hos os* udviklet af Folkekirkens Mission, Kirkefondet og Teologisk Pædagogisk Center, projektet *Kirke på vej* udviklet af Roskilde Stift, projektet *Missional kommunikation* udviklet af Ribe Stift, menighedsudviklingsarbejdet ved Kirkefondet i København og endelige de mange valgmenigheder, som er præget af såkaldt missional teologi.⁴²

De seneste år har det også været muligt at iagttage en række initiativer i den danske folkekirke, der tager højde for den nye pluralistiske virkelighed, som kirken nu er en del af. Mange initiativer kunne nævnes, men her skal blot fremhæves tre. For det første: I 1998 nedsatte biskopperne i den danske folkekirke et udvalg, som skulle arbejde med folkekirkens forhold til islam. Dette udvalg anbefalede, at et mere organiseret forum skulle etableres, og i 2002 blev organisationen Folkekirke og Religionsmøde en realitet. Ifølge vedtægterne er denne organisations formål «med udgangspunkt i evangeliets forkyndelse, at styrke og koordinere den danske folkekirkes møde med andre religioner og livstydninger i Danmark.»⁴³ Folkekirke og Religionsmøde har siden da gennemført en række projekter med henblik på at imødekomme de udfordringer, som folkekirken i dag er konfronteret med. Eksempelvis har man under inddragelse af fagpersoner fra Aarhus Universitet og Københavns Universitet udarbejdet to rapporter om henholdsvis teologisk uddannelse i et pluralistisk samfund og om liturgiske handlinger i et pluralistisk samfund de seneste år.⁴⁴ For det andet: I 2007 besluttede Folkekirke og Religionsmøde i samarbejde med Areopagos at gennemføre en undersøgelse blandt tolv forskellige grupper inspireret af østlig religiøsitet. Målet med undersøgelsen var «at indgå i samtaler og refleksioner omkring tro, religiøsitet og spiritualitet i dagens Danmark, at klargøre de kirkelige og teologiske udfordringer i menighedernes møde med østligt inspireret religion, og endelig at inspirere til kirkelig selvbesindelse på, hvordan kirken formidler kristentro og spiritualitet i mødet med mennesker inspireret af østlig religiøsitet.»⁴⁵ Undersøgelsens resultater er fremlagt i rapporten *Tro i tiden*, som blandt andet anfører, at denne gruppe mennesker ofte har oplevet ikke at være blevet taget alvorligt af repræsentanter fra kirken. Der er modstand mod institutionaliseret religion og abstrakt teologi. Der er stor interesse for at udvikle en kristen spiritualitet, der er inspireret af oldkirkens kirkefæ-

dre og middelalderens kristne mystikere.⁴⁶ For det tredje: I 2008 blev der igen foretaget en undersøgelse blandt ti præster og medarbejdere i kirkelige organisationer, der gennem mange år har været engageret i kirkens møde med personer inspireret af østlig religiøsitet og spiritualitet i mange år. Målet med denne undersøgelse var at tydeliggøre deres erfaringer og refleksioner og at videreformidle disse med henblik på at inspirere menigheder og kirkelige medarbejdere til at engagere sig i mødet med østligt inspireret spiritualitet. Undersøgelsens resultater blev beskrevet i rapporten *Tro i lære*, som blandt andet peger på, at flere oplever kristendommen og den kristne teologi som værende for intellektuel. I mødet med denne gruppe mennesker er folkekirkens liturgier og kirkerum værdifulde, mens prædikenen derimod ikke vurderes som værende speciel betydningsfuld.⁴⁷

Som det fremgår af ovenstående, kan der på forskellig vis argumenteres for, at folkekirken har tilegnet sig en missionel selvforståelse særligt de seneste tyve år. Et problem, som folkekirken dog er konfronteret med, er, at der ingen afklaring foreligger i henhold til, hvordan en sådan missionel selvforståelse præcist skal forstås, og hvad den implicerer. Ifølge en kirkeministeriel betænkning og en udtalelse fra den samlede folkekirkelige bispestand står det dog klart, at forkyndelsen af evangeliet udgør et centrum i en aktuel dansk folkekirkelig missionsforståelse. Dette er efter min mening et essentielt aspekt ved mission, men man kunne med fordel udvikle en mere alsidig missionsforståelse, eksempelvis med udgangspunkt i begrebet *martyria* (vidnesbyrd) rummende kerneelementer såsom *koinonia* (fællesskab), *diakonia* (tjeneste), *liturgia* (gudstjeneste) og *kerygma* (proklamation).⁴⁸ På denne måde vil folkekirken på grundlæggende vis være kaldet til at aflægge vidnesbyrd over for det danske folk. Det må den gøre som et fællesskab af mennesker, der er fælles om et tilhørsforhold til Kristus (1 Kor 1,9), som udtrykker fælles omsorg (Joh 13,34-35), og som deler glæder og sorger (1 Kor 12,26). Det må den desuden gøre ved at tjene andre i samfundet, eksempelvis syge, sultne og fremmede (jf. Matt 25,31-46; se også ApG 5,12-16). Det må den endvidere gøre ved at afholde gudstjenester, vielser og begravelser, som giver mennesker del i sprog og ritualer, der kan hjælpe med at tolke livet og at håndtere dets glæder og sorger (se fx 1 Kor 11,20-29; Ef 5,14,19; 1 Tim 2,1-3). Det må den endelig gøre ved at proklamere evangeliet til frelse for det danske folk (jf. Mark 16,15).⁴⁹ Dette udgør *ikke* en afgørende ny vision for folkekirken, men ovenstående antyder en missiologisk fortolkningsramme for mange af de folkekirkelige aktiviteter, som allerede eksisterer.

Lignende udvikling i andre lutherske kirker

Sammenligner man ovenstående beskrivelse af udviklingen inden for den danske folkekirke med andre lutherske kirker, er der ikke tale om et dansk særtilfælde. Der synes snarere at være tale om en international tendens. Lad mig give fire eksempler på dette: For det første ser man noget tilsvarende i den norske folkekirke, som på grundlæggende vis betegner sig som en *bekendende, tjenende, missionerende* og åben folkekirke. På kirkemødet i 2005 vedtog man følgende definition af mission: «Kirken er sendt av den treenige Gud for å dele sitt gode budskap med alle.»⁵⁰ Og på kirkemødet i 2012 blev følgende formuleringer vedtaget:

Misjon handler om hva det vil si å være kirke. Vi skal sammen med den verdensvide kirke forkynne evangeliet om Jesus Kristus i nærvær, handling og ord – lokalt og globalt. Under dette hører både evangelisering, diakoni og dialog sammen. Misjon er å dele det Gud gir oss. Vi er sendt av den treenige Gud for å dele evangeliet om Jesus Kristus i ord og handling. Vi døpes inn i vår lokale menighet, og samtidig inn i et verdensvidt fellesskap, hvor Jesus Kristus knytter oss sammen. Vårt misjonsarbeid er en tjeneste i forvandlingens og forsoningens tegn. Misjon er i utgangspunktet lokalmenighetens ansvar og angår hele dens virke. Det blir stadig tydeligere at misjonsoppdraget i vår tid handler om å dele evangeliet i en religiøst mangfoldig og sekularisert verden. Misjon må bygges på kunnskap om og respekt for andres livstolkning og åndelige erfaringer.»⁵¹

I de fleste af stifterne – eller bispedømmer, som det hedder i Norge – i den norske folkekirke har man religionsdialogiske samtaler med muslimer, og i Nidaros Bispedømme har man erfaret følgende: «Både islam og kristendom er i sitt vesen misjonerende religioner. Det betyr at man har en overbevisning om at den åpenbarte sannheten er gjeldende for hele verden og derfor gjerne vil overbevise andre om den. Det vi har funnet er at det ikke er nødvendig eller ønskelig å fornekte dette perspektivet for å kunne ha en meningsfull dialog. Tvert om har dette vist seg å være en styrke».⁵² Den norske folkekirke har således også i samarbejde med en række missionselskaber etableret *Samarbeid menighet og misjon*, som blandt andet understøtter en missionsrådgiver og et missiologisk udvalg i alle kirkens stifter. For det andet ser man også noget tilsvarende i det største lutherske trossamfund i Finland, *Suomen evankelis-luterilainen kirkko*. Kirkens mellemkirkelige råd godkendte for nogle år siden et missionsdokument. Dette blev siden let revideret, og derefter blev det godkendt af kirken i december 2017. Det er således første gang nogensinde, at kirken har ratificeret et dokument om mission. I dokumentet defineres kirkens natur som værende missional, og følgende anføres:

The mission of the church is founded upon the mission of the triune God (*Missio Dei*), to which all Christians are called (Matt. 28:18-20; John 20:21). Mission is a foundational task of all churches and of each parish. The gospel of the uniqueness of Christ is to be proclaimed always and everywhere. Christians are at the service of the mission of God (2. Cor. 5:20; 2. Cor. 6:1). The future of the church and the parish is bound to mission. Mission is to be carried out in various forms in missionary work.⁵³

For det tredje ser man noget tilsvarende i mange lutherske kirker i Tyskland. En af de største lutherske kirker i landet, *Evangelisch-Lutherischen Kirche in Bayern*, har oprettet *Forum missionarische Kirche*. Det samme har *Evangelisch-Lutherischen Landeskirche Hannovers* og flere andre tyske lutherske kirker. På sidste års kirkemøde (*Landessynode*) for den førstnævnte tyske kirke var hovedtemaet således også *Missionarische Kirche*. Mange af de tyske lutherske kirker er en del af sammenslutningen *Evangelische Kirche Deutschland*, hvor man har etableret *Zentrum für Mission in der Region*, som afholder seminarer og udgiver forskelligt skriftligt materiale.⁵⁴ I øvrigt har den protestantiske *Evangelischen Kirche im Rheinland* ved flere lejligheder anført, at den ønsker at have en selvforståelse som værende en *missionarische Volkskirche*.⁵⁵ For det fjerde ser man også noget tilsvarende i det største lutherske trossamfund i Nordamerika, *Evangelical Lutheran Church of America*. Ifølge kirkens konstituerende dokument er kirken kaldet til at tage del i Guds mission, hvilket blandt andet betyder, at kirken må:

- a. Proclaim God's saving Gospel of justification by grace for Christ's sake through faith alone, according to the apostolic witness in the Holy Scripture, preserving and transmitting the Gospel faithfully to future generations.
- b. Carry out Christ's Great Commission by reaching out to all people to bring them to faith in Christ and by doing all ministry with a global awareness consistent with the understanding of God as Creator, Redeemer, and Sanctifier of all.
- c. Serve in response to God's love to meet human needs, caring for the sick and the aged, advocating dignity and justice for all people, working for peace and re-conciliation among the nations, and standing with the poor and powerless and committing itself to their needs.⁵⁶

På denne baggrund har kirken etableret en arbejdsgruppe kaldet *Directors of Evangelical Mission*, der har en repræsentant i alle kirkens stifter, som skal fremme kirkens mission. Det er i øvrigt også værd at bemærke, at *Lutheran World Federation* har udarbejdet missionsdokumentet *Mission in Context*, hvor en kirkelig missional selvforståelse spiller en væsentlig rolle.⁵⁷ Den danske folkekirkes nyvundne missionale selvforståelse er altså ikke noget særsyn, men den svarer snarere til udviklingen i en række andre lutherske kirker.⁵⁸ Dermed nærmer man sig en ekklesiologisk position, hvor mission udgør kirkens hjerteslag og åndedræt, som den lutherske teolog Eberhard Jüngel udtrykte det for tyve år siden.⁵⁹

Konklusion

Denne artikel tegner et billede af et dansk samfund i forandring. Den påviser, at en ny missional selvforståelse synes at vinde frem i disse år. Dette understøttes med henvisning til teologiske udsagn fra en kirkeministeriel betænkning, fra en udtalelse af samtlige kirkens biskopper og fra formanden for folkekirkens mellemkirkelige råd. Dette understøttes yderligere af henvisninger til en række initiativer inden for folkekirken, som alle afspejler en missional ekklesiologi. Folkekirkens bekendelsesskrifter er der ikke ændret på, og mission spiller fortsat ikke nogen afgørende rolle i disse skrifter. Alligevel synes mission nu at spille en mere væsentlig rolle i kirken end tidligere. Denne nye spirende missionale selvforståelse kan hænge sammen med pluraliseringen af det danske samfund; sådan tolkes situationen i det mindste af flere medlemmer af kirken. Det er imidlertid et problem for folkekirken, at der i så ringe grad foreligger en afklaring af, hvad en sådan missional selvforståelse implicerer. En kirkeministeriel betænkning og en udtalelse fra den samlede folkekirkelige bispestand antyder, at forkyndelsen af evangeliet udgør et centrum i en aktuel dansk folkekirkelig missionsforståelse. En sådan missionsforståelse synes dog at være ganske snæver. Denne artikel har derfor præsenteret et bud på en videreudviklet missionsforståelse, som er aktuel for den danske folkekirke. Afslutningsvis påviser artiklen, at den danske folkekirke nyvundne missionale selvforståelse ikke er noget særtilfælde, men at den svarer til udviklingen i en række andre lutherske kirker rundt omkring i verden.

Noter

1. *Fx beskrevet i Peter Lodberg, Danskernes tro gennem 1000 år (København: Kristeligt Dagblad, 2016).*
2. *P.G. Lindhardt, Den nordiske kirkes historie (København: Nyt Nordisk Forlag, 1945), 109-110; se også Jeppe Bach Nikolajsen, «Kirke, øvrighed og pluralistisk samfund» i: Kirke og øvrighed i et pluralistisk samfund (Fredericia: Kolon, 2017), 125-127.*
3. *Kongeloven §1.*
4. *Kongeloven §1.*
5. *Jens Rasmussen, Religionstolerance og religionsfrihed: Forudsætninger og Grundloven i 1849 (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2009), 10.*
6. *Ove Korsgaard, Folk (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2013), 8-9.*
7. *Ulla Schmidt, «Norge: Et religiøst pluralistisk samfund?» i: Religion i dagens Norge, redigeret af Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (Oslo: Universitetsforlaget, 2010), 32-37; Ulla Schmidt og Jan-Olav Henriksen, «Religion, etikk og moral: Nye sammenhenger?» i: Religion i dagens Norge, redigeret af Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (Oslo: Universitetsforlaget, 2010), 133; Lars Østnor, «Konsens eller dis-sens? Etikkteoretiske perspektiver på den nordiske befolkningens etikk» i: Etisk pluralisme i Norden (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2001), 119-121.*
8. *Det er eksempelvis sket ved offentlig debat, offentlige kampanjer og politiske aktiviteter.*
9. *Ambitionen med denne artikel ligger tæt på nogle af mine andre faglige udgivelser, men ikke desto mindre har jeg ikke tidligere præsenteret anliggendet med denne artikel. Jf. Jeppe Bach Nikolajsen, «Missional folkekirke? En drøftelse af Hans Raun Iversens forståelse af den danske folkekirke som en missional folkekirke» i: Missional kirke i et pluralistisk samfund, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015); Jeppe Bach Nikolajsen, «Den missionale kirke i et pluralistisk samfund» i: Missional kirke i et pluralistisk samfund, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015); Jeppe Bach Nikolajsen og Lasse Iversen, «Mod en missional luthersk ekklesiologi» i: Missional kirke i et pluralistisk samfund, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015).*
10. *Som et eksempel på dette kan nævnes Richard Price, Making Empire: Colonial Encounters and the Creation of Imperial Rule in Nineteenth-Century Africa (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).*
11. *Den svenske teolog Ingemar Öberg drøfter dette synspunkt i sin afhandling, hvor han dog forsøger at påvise, at Luther havde interesse i verdensmission, se Ingemar Öberg, Luther och världsmissionen (Åbo: Åbo Akademi, 1991).*
12. *Se fx Kurt E. Larsen, Fra kirkens historie, 1500-1700 (Aarhus: Kolon, 1998), 202.*

13. Ovenstående afsnit bygger på Nikolajsen og Iversen, «Mod en missional luthersk ekklesiologi», 162-164.
14. Se Darrell L. Guder, «Walking Worthily: Missional Leadership after Christendom» i: *The Princeton Seminary Bulletin* 28, nr. 3 (2007), 252.
15. Mogens S. Mogensen, «Missional kirke i Danmark» i: *Missional kirke i et pluralistisk samfund*, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015), 67.
16. Jürgen Moltmann, *The Church in the Power of the Spirit: A Contribution to Messianic Ecclesiology* (Minneapolis: Fortress Press, 1977), 7.
17. *Den danske folkekirke har ikke, som langt de fleste andre kirker, et ledende organ, hvorfor der stort set aldrig foreligger udtalelser på vegne af kirken. Derfor vil jeg henvise til teologiske udtalelser og udgivelser af centrale personer inden for kirken. Desuden vil jeg henvise til praktiske initiativer i kirken.*
18. Peter Gundelach, Hans Raun Iversen og Margit Warburg, *I hjertet af Danmark: Institutioner og mentaliteter* (København: Hans Reitzels Forlag, 2008), III, 143.
19. Gundelach, Iversen og Warburg, *I hjertet af Danmark*, III.
20. Gundelach, Iversen og Warburg, *I hjertet af Danmark*, 152.
21. Phil Zuckerman, *Samfund uden Gud* (Aarhus: Univers, 2008), 120.
22. Zuckerman, *Samfund uden Gud*, 120.
23. Gundelach, Iversen og Warburg, *I hjertet af Danmark*, 136. Ovenstående afsnit er inspireret af Mogens S. Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke set i lyset af den multireligiøse udfordring» (upubliceret paper på en konference på Misjonshøgskolen i Stavanger den 23.-24. marts 2011), 1-2.
24. Kirkeministeriet, *Betænkning 1477: Opgaver i sogn, provsti og stift: Betænkning fra Arbejds-gruppen om ændring af den kirkelige struktur: Sammenfatning* (København: Kirkeministeriet, 2006), II.
25. *Se Lov om trossamfund uden for folkekirken på folketingets hjemmeside (Lov nr. 1533 af 19-12-2017).*
26. *Det skal nævnes, at der også i midten af nittenhundred-tallet og tidligere foregik drøftelser af forholdet mellem kirke og mission i Danmark. Se eksempelvis bogen af Inge Tranholm-Mikkelsen, *Menighedens struktur og funktion* (Hellerup: DMS-forlag, 1968). Jeg har tidligere argumenteret for, at drøftelsen af missional ekklesiologi ikke blot er vokset frem de seneste tyve år, men den har stået på i adskillige årtier. Se min artikel «Missional kirke: En teologihistorisk analyse af en ekklesiologisk tradition» i: *Missional kirke i et pluralistisk samfund*, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015). Alligevel har fænomenet på særlig vis tiltrukket sig opmærksomhed de seneste tyve år både nationalt og internationalt.*
27. Kirkeministeriet, *Opgaver i sogn, provsti og stift*, 7 (kursivering tilføjet).
28. *Samtlige fem spørgsmål er offentligt tilgængelige på folketingets hjemmeside under Kirkeudvalget, spørgsmål 19-23.*
29. *Ovenstående citat er offentligt tilgængeligt på folketingets hjemmeside under Kirkeudvalget, svar på spørgsmål 23.*
30. *Jeg forudsætter, at dette begreb er alment kendt; for en introduktion til begrebet, se Jeppe Bach Nikolajsen, «Kirkens konstantinske fangenskab: Kritisk begrebsudvikling og aktuel problemstilling» i: *National kristendom til debat* (Fredericia: Kolon, 2015).*
31. Karsten Nissen, «Folkekirken – sendt til det danske folk» i: *Missional kirke i et pluralistisk samfund*, redigeret af Jeppe Bach Nikolajsen (Fredericia: Kolon, 2015), 88-91, 97.
32. Nissen, «Folkekirken – sendt til det danske folk», 108.
33. Viggo Mortensen, forord i: Darrell L. Guder, *Mission i et pluralistisk samfund – hvorfor og hvordan?*, oversat af Jonas A. Jørgensen (Frederiksberg: Folkekirkens Mission, 2007), 4 (kursivering tilføjet).
34. Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke», 2-3 (kursivering tilføjet).
35. Darrell L. Guder et. al., *Missional Church: A Vision for the Sending of the Church in North America* (Grand Rapids: Eerdmans, 1998); bogen er solgt i flere end 35.000 eksemplarer.
36. Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke», 7-10.
37. Mogensen, «Missional kirke i Danmark», 78.
38. Folkekirkens Mission, «Projektbeskrivelse for Folkekirkens Missions Missional Kirke Projekt – Fase I: Juni 2002-maj 2003» (upubliceret skrivelse, som kan rekvireres ved henvendelse til Folkekirkens Mission). Også citeret i Mogensen, «Missional kirke i Danmark», 75.
39. *Temaerne for missionskonferencerne har været At præsentere og repræsentere kristendom i et pluralistisk samfund (2004), Mission i et pluralistisk samfund – hvorfor og hvordan? (2006), Mødet med ny åndelighed og østlig inspireret religiøsitet – fra missional tænkning til kirkens hverdag (2008), Kirke i global interaktion og gensidig mission (2010), Kirkens mission og sekularisering (2012), Det gode samarbejde på tværs af folkekirken (2014) og Missionale arbejdsformer for gamle kirker i en ny verden (2016); konferencen i 2014 havde et lidt anderledes præg end de øvrige konferencer, da det var en arbejdskonference for stiftsudvalg; den næste missionskonference afholdes i 2019.*
40. Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke», 9. Følgende bog er et eksempel på, hvordan en dansk sognepræst reflekterer over, hvordan en lokal sognekirke kan være engageret i mission: Jørgen Jørgensen, *Kirke for folket: Fyldt med mennesker og muligheder* (Christiansfeld: ProRex, 2012).
41. *På nuværende tidspunkt – ved forfættelsen af denne*

- artikel – foreligger blot et upubliceret kortfat-tet papir, der skitserer dette projektet, som kan rekvireres hos Folkekirken Mission.
42. Ovenstående afsnit er inspireret af Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke». Ovenfor har jeg henvist til teologiske udsagn og kirkelige initiativer, som påviser en ny missional folke-kirkelig selvforståelse. Dette kunne også underbygges yderligere med henvisning det akademiske arbejde blandt danske missionsteologer såsom Anna Marie Aagaard, Hans Raun Iversen, Johannes Aagaard, Knud Jørgensen og Viggo Mortensen, hvilket dog ikke er gjort her.
 43. Se vedtægterne for Folkekirke og Religionsmøde §2, som er tilgængelig på organisationens hjemmeside.
 44. Se rapportererne på Folkekirke og Religionsmødes hjemmeside.
 45. Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke», 4-5.
 46. Lars Møllerup-Degn, Mogens S. Mogensen og Leif Vestergaard, *Tro i tiden: Lytterunde blandt mennesker inspireret af østlig religiøsitet og spiritualitet* (Aarhus: Folkekirke og Religionsmøde, 2008); Berit Schelde Christensen, Lars Møllerup-Degn, Mogens S. Mogensen og Leif Vestergaard, *Tro i lære: Folkekirkens møde med tidens åndelige strømninger* (Aarhus: Folkekirke og Religionsmøde, 2008).
 47. Christensen, Møllerup-Degn, Mogensen og Vestergaard, *Tro i lære*. Ovenstående afsnit er inspireret af Mogensen, «Menighedsudvikling i Den Danske Folkekirke», 6-7.
 48. Jf. Darrell L. Guder, *The Continuing Conversion of the Church* (Grand Rapids: Eerdmans, 1998), 53; Guder nævner også denne tese i bogen *Be My Witnesses: The Church's Mission, Message, and Messengers* (Grand Rapids: Eerdmans, 1985), 48-54.
 49. Jeg har andetsteds præsenteret en lignende missionsforståelse; se Nikolajsen, «Missional kirke i et pluralistisk samfund», 125-135.
 50. Se vedtagelsen fra kirkemødet på Den Norske Kirkes hjemmeside (sætningen var oprindeligt kursiveret).
 51. Se vedtagelsen fra kirkemødet på Den Norske Kirkes hjemmeside (kursivering tilføjet).
 52. Dette fremgår af en fælles redegørelse for en dialog fra 2003-2005 mellem repræsentanter fra Nidaros Bispedømme og Muslim Society Trondheim underskrevet den 5. september 2005. Redegørelsen er at finde på både Nidaros Bispedømmes hjemmeside og hjemmesiden tilhørende Muslim Society Trondheim.
 53. *Evangelical Lutheran Church of Finland, Common Witness: Basic Policy on Mission of the Evangelical Lutheran Church of Finland* (Helsinki: National Church Council, 2018), 5. En finsk version af dette dokument blev oprindeligt godkendt af kirken, og siden er det så blevet oversat til blandt andet engelsk, svensk, fransk, tysk og kinesisk.
 54. Se www.zmir.de.
 55. Ifølge en synodevedtagelse hedder det således også: «{Wir wollen eine Kirche sein, die Teil hat] an Gottes 'Missio', seinem Handeln für die Welt und an seiner Leidenschaft für die Menschen – mit der ganzen Breite ihres Auftrags in Gestalt von Dienst (Diakonia), Gemeinschaft (Koinonia), Gottesdienst (Leiturgia), Zeugnis (Martyria) und im Einsatz für Gerechtigkeit, Frieden und Bewahrung der Schöpfung.» Vedtaget på en synode den 14. januar 2010; se dokumentet *Missionarisch Volkskirche sein: Zur Entwicklung und Umsetzung einer Leitvorstellung* (Düsseldorf: Evangelischen Kirche im Rheinland, 2010), 5. På en synodesamling i 2017 blev det imidlertid anført, at religionsdialog med muslimer ikke må have omvendelse som formål. Dette vakte dog megen debat og blev siden kritiseret ganske markant. Men det ændrer ikke på og er ifølge kirken ikke uforeneligt med, at den har og ønsker at have en missionale selvforståelse. Se vedtagelse på en synode i januar 2018; jf. dokumentet *Für die Begegnung mit Muslimen: Theologische Positionsbestimmung: Vorlage der Kirchenleitung an die Landessynode* (Düsseldorf: Evangelischen Kirche im Rheinland, 2018). For en analyse af de tyske evangeliske kirkers nye missionale selvforståelse, se Axel Noack, «Die evangelische Kirche in Deutschland ist missionarischer geworden: Ein Rückblick auf eine mehr als zehnjährige Entwicklung» i: *Praktische Theologie. Zeitschrift für Praxis in Kirche, Gesellschaft und Kultur* 45, nr. 4 (2013).
 56. *Evangelical Lutheran Church in America, Constitutions, Bylaws, and Continuing Resolutions of the Evangelical Lutheran Church in America* (senest revideret i november 2017), 21.
 57. *Lutheran World Federation, Mission in Context: Transformation, Reconciliation and Empowerment* (Genève: Lutheran World Federation, 2004), se særligt afsnit 2.2, 3.1 og 3.2.
 58. Der kunne refereres til mange flere lutherske kirker. Eksempelvis har det største lutherske trossamfund i verden, *Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus*, også en tydelig missional selvforståelse og oplever en markant vækst.
 59. Eberhard Jüngel, foredrag på en synode afholdt af *Evangelische Kirche Deutschland* den 8. november 1999 i Leipzig, trykt i *Ganz werden: Theologische Erörterungen V* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2003), 115: «Wenn die Kirche ein Herz hätte, ein Herz, das noch schlägt, dann würden Evangelisation und Mission den Rhythmus des Herzens der Kirche in hohem Maße bestimmen. Und Defizite bei der missionarischen Tätigkeit der christlichen Kirche, Mängel bei ihrem evangelizesthai würden sofort zu schweren Herzrhythmusstörungen führen» (kursivering tilføjet).

